

LAUKO SAKRALINIŲ ERDVIŲ TRADICIJA IR NAUJOS TENDENCIJOS LIETUVOJE

Linas Krūgelis

Vilniaus Gedimino technikos universitetas

El. paštas Linmarri@yahoo.com

Santrauka. Straipsnyje nagrinėjama lauko sakralinių erdvių tradicija ir dabartinės tokių erdvių apraiškos Lietuvoje. Aprašoma tokio pobūdžio erdvių istorinė kilmė, jų ypatumai įvairiais laikotarpiais bei populiarėjimo tendencijos šiandieninėje Lietuvoje. Nagrinėjant pasitelkiami istoriniai, archeologiniai faktai, aprašoma nagrinėjamų objektų struktūra. Pateikiami kai kurie būdingiausi lauko sakralinių erdvių formavimo principai. Aptariama šių erdvių tematika ir skiriamieji bruožai.

Reikšminiai žodžiai: šventvietė, sakralinė erdvė, kryžiai, simboliai, religija, sakralumas, lauko architektūra.

Įvadas

Prabėgo jau du dešimtmečiai nuo Lietuvos valstybingumo atkūrimo, šis išskirtinis laikotarpis suteikė daug galiomybių kūrybai meno, literatūros ir mokslo srityse. Idealizuota ateities vizija skatino skubėti ir veržtis pirmyn. Lietuviškoji architektūra taip pat išgyveno savitą virsmą, keitėsi ambicijos, siekiai, pamažu įsiliejome į kosmopolitiškąją Vakarų civilizaciją. Analizuodami šio laikotarpio architektūros problematiką, negalime nepastebėti procesų, vykusių ir tebevykstančių Lietuvos sakralinės architektūros srityje. Paskutiniaisiais metais bažnyčių statoma palyginti nedaug, ypač palyginus su paskutiniu praeito amžiaus dešimtmečiu. Tačiau sparčiai daugėja kitokio pobūdžio sakralinių erdvių, kurias galima priskirti lauko sakralinės architektūros tipui. Šiame straipsnyje sakraline erdve vadinama tokia žmogaus sukurta religinės tematikos erdvė, kuriai suformuoti panaudotos tam tikros meninės priemonės, įprasminti religiniai simboliai, o pati erdvė yra kaip pagalbinė kurios nors religijos išpažinimo vieta ar priemonė. Sakralinė erdvė gali būti sukurta pasitelkiant tiek profesionalų, tiek ir liaudies meną. Žinodami mūsų fragmentuotą sakralinės architektūros istorinę raidą, taip pat turėtume pažinti bei suprasti naujas ir netradicines sakralinių erdvių apraiškas įvairiose architektūros formose. Svarbu išskirti tokių objektų architektūrinius ypatumus. Todėl ieškant atsakymų į šiuos klausimus, pirmiausia reikia nustatyti šio reiškimo galimas ištakas, aptarti senojo, pagoniško lietuvių tikėjimo įtaką. Tiriant šių laikų pavyzdžius, svarbu išskirti panašumus ir skirtumus lyginant su prieškrikščionišku laikotarpiu, nustatyti vyraujančius archetipus bei apžvelgti galimas tokių sakralinių erdvių sklaidos tendencijas.

Pagoniškų šventviečių tradicija anuomet ir dabar

Pagonys arba, kaip šiais laikais tampa populiariu vadinti, gamtataikiai, turėjo savitas kulto apeigų tradicijas, kurios buvo grindžiamos gamtiškųjų dievų ir dievybių tikėjimu. Kaip ir kituose pasaulio regionuose, čia religija buvo glaudžiai susijusi su kosminiais procesais bei nuo jų priklausoma buitimi. Todėl pagoniškos šventvietės dažnai būdavo ne tik dievų garbinimo, bet ir dangaus kūnų stebėjimo vieta. Tai leisdavo tuometiniams žemdirbiams planuoti darbus, lengviau nustatyti sėjos ir derliaus nuėmimo laiką.

Senąsias Lietuvos šventvietes ypač nuodugniai tyrinėjo ir savo išleistose monografijose katalogizavo archeologas V. Vaitkevičius. Šis autorius į šventviečių sąvoką įtraukia ir pavienius gamtinius objektus, tokius kaip šventi medžiai, kalnai, šaltiniai, akmenys. Kai kurie iš šių objektų priskiriami ir krikščionių religijai. Tačiau minėtos šventvietės tyrinėtoms labiau archeologiniu, faktologiniu aspektu, o kaip architektūriniai junginiai – nėra plačiai nagrinėti. Šiuo atveju sutelksime dėmesį į kompleksinius objektus, kurie sujungia keletą sakralių archetipų į bendrą grupę, skirtą sakralinėms apeigoms. Nors ikikrikščioniškos šventvietės yra žinomos ir kaimyninėse šalyse, dažna Lietuvos šventviečių grupė yra unikali, taip yra pabrėžiama jų svarba puoselėjant etninę lietuvių kultūrą (Vaitkevičius 2008). Pagoniškų šventviečių tyrinėjimai rodo, jog visos tų laikų sakralinės erdvės buvo atviros, gamtinės, architektūriniu požiūriu gan paprastos, nors tuo metu kai kur pasaulyje jau klestėjo gana pažangi architektūra. Tačiau ir čia, kaip ir daugelyje kitų religijų bei kultūrų, vyravo tam tikri dėsniumai.

Vaitkevičius savo tyrinėjimuose akcentuoja tradicinių archetipų svarbą senosiose lietuvių šventvietėse. Svarbiausias, anot jo, yra kalno archetipas, kuris „tautosakoje turįs simbolinę reikšmę – jis jungia žemę su dangum, esąs arčiausiai dangaus (patarlė sako: „Dievas traukia kalnan, o kipšas pakalnėn“). Vakariniėje Lietuvoje kalnai, kalvynai ir pakilumos yra vienos būdingiausių senųjų šventviečių. Kalnuose, kaip pasakojama, pasirodydavo dievai ir dievybės“ (Vaitkevičius 1998: 25). Nemažiau svarbiais laikomi ir akmenys. Dažnai jie yra atskiros šventvietės ar platesnių šventviečių sudedamosios dalys. Senieji mitiniai įvaizdžiai ir apeigų aukų pobūdis rodo šventųjų akmenų sąsają su Velnio ir Perkūno pasireiškimo erdve. Su akmenimis susiję ir senieji vaizdiniai apie pomirtines sielų keliones, jų buvimą akmenyse, po jais: „Dūšios pakūta voja ant žemės: vienu dūšios pakūta voja akmenyse, kitų medžiuose, skenduolių vandenyje“ (Vaitkevičius 1998: 33). Greta kalno ir akmens archetipų, ypatingą sakralinę prasmę turėdavo medžiai (ypač ažuolai), upeliai, šventi šaltinėliai (dalis jų būdingi ir krikščioniškajai tradicijai). Metafiziniu požiūriu senovės baltams labai svarbus simbolis buvo ugnis, ją naudojant būdavo atnašaujamos aukos dievams, ugnies šviesa ir šiluma teikė didelę naudą tiek buityje, tiek ir kovoje su priešais.

Tačiau ne visos žymios šventvietės buvo statomos ant kalnų. Štai Vilniuje, Šventaragio slėnyje, dabartinės arkikatedros vietoje būta pagonių dievo Perkūno šventyklos. Daugelį metų arkikatedros kompleksą tyrinėjęs architektas N. Kitkauskas aptiko bazilikos požemiuose išlikusius senosios pagoniškos šventovės likučius. Pasak Kitkausko, istoriografijoje yra nuorodų, kad katedros vietoje anksčiau stovėjusi mūrinė Perkūno šventykla, kuri esą buvusi be stogo, aptvaro pavidalo. Nuo didžiosios upės pusės į ją buvęs įėjimas; priešais įėjimą, prie galinės sienos, stovėjusi koplyčia, o virš jos altana su medine Perkūno statula. Priešais koplyčią buvęs įrengtas laiptuotas altorius (Kitkauskas 1989: 124). Vienu iš pagrindinių istorinių šaltinių, bylojančių apie minėtą šventyklą, yra XVII a. pabaigos J. F. Rivijaus kronikos originalas, kuris saugomas Lietuvos mokslų akademijos Centrinėje bibliotekoje. Šioje kronikoje aprašoma didelė mūrinė Perkūno šventykla, pastatyta 1285 m. dabartinės Katedros vietoje. Ją pastatęs kunigaikštis Gerimundas (Kitkauskas 1994: 14).

Šiuolaikinėje Lietuvoje pagoniškos lauko šventvietės laikomos svarbia etnografinio palikimo dalimi. Kai kurios iš jų yra atkuriamos arba suformuojamos iš naujo, remiantis įvairiais išlikusiais duomenimis. Vienas iš įdomesnių Žemaitijos gamtatikinių kompleksų, manoma, yra

Tveruose (1 pav.), netoli Rietavo. Šioje vietovėje stūkso piliakalniai, aptinkama nemažai stambių riedulių, kai kurie iš jų turi tašymo požymių, čia pat teka ir Aitros upelis. Manoma, kad tai XIII a. Žemaitiją valdžiusio kunigaikščio Vykinto buvusi piliavietė ir sakralinių apeigų vieta. Šioje vietoje aptiktas, kaip spėjama, dolmenas, lietuviškai vadinamas krūsnimi. „Krūsnis sudėta iš keliasdešimties stambių akmenų, kuriuos slegia kelias tonas sveriantis maždaug dviejų metrų ilgio, pusantro metro pločio ir pusmetro storio luitas. Tokiais didelių akmenų dariniais žalvario amžiuje žymėtos kulto vietos. M. Gimbutienė tokį megalitinį paveldą įvertino kaip simbolinį gyvenimo ir mirties vaizdavimą kosminėje skalėje, kur Deivės kūnas siejamas su Saulės ir Mėnulio pakilimais, o papuoštas Atgimimo įvaizdžiais yra graži metafora“ (Baškys 2004). Kita panaši vieta yra Tauragės rajone, netoli Skaudvilės miestelio, tai vadinamoji Ožnugario romuva (2 pav.), pavadinta pagal to paties pavadinimo kaimą, pasižyminti panašia simbolinių elementų sankaupa. Šioji romuva suskirstyta į daugiau sudėtinių elementų,

1 pav. Tverų šventvietės fragmentas

Fig. 1. A fragment of a sacred place in Tverai

2 pav. Ožnugario romuvos fragmentas

Fig. 2. A fragment of a shrine in Ožnugaris

į tam tikrą ritualinę seką. Kiekviena tokia zona (alka) priskiriama kuriam nors pagoniškam dievui (Juškys 2008). Visų šių zonų ritualinis aplankymas gamtatiškiu traktuojamas kaip dvasinio ir energetinio apsivalymo procesas, čia galima išvelgti tam tikrų paralelių su krikščioniškuoju „Kryžiaus keliu“. O visa vietovės struktūra susiformavo savaiminių gamtos procesų metu. Todėl žmogaus kūrybinis indėlis čia esąs tik antraeilis – suformuojant aukurus, sustatant akmenis reikalinga tvarka ir pan.

Šiais laikais kai kurios pagoniškos lauko šventvietės yra atkuriamos pasitelkiant architektus ir kitų sričių menininkus. Čia verta paminėti Žemaičių alką (3 pav.), kuri įkurta ant kopos, netoli Šventosios. Čia naudojant medžio drožinius ir juose vaizduojamus simbolius suformuojama sakrali erdvė. Ši Žemaičių alka – bandymas atkartoti senosios žemaičių šventvietės su paleoastronomine observatorija modelis. Manoma, kad tai vienintelė atstatyta pagoniška „bažnyčia“ Lietuvoje. Pagal saulės laidą ir stulpų šešėlių išsidėstymą kaip senovėje nustatomos pagoniškų švenčių datos. Senovės lietuviai rinkdavosi į alkas melstis ir aukoti dievams Perkūnui, Patimpui, Bangpačiui, Žemynai, Medeinei, Gabijai ir kt. Dabar Žemaičių draugijos Palangos skyriaus nariai, 1998 m. įrengė šią alką (architektas S. Manomaitis ir archeologas Vl. Žulkus), švenčia čia pagoniškas šventes (Armaitienė 2004). Kaip ir daugelis pagoniškų lauko šventviečių, ši alka sujungia pagrindines simbolines tokių objektų sudedamąsias dalis, čia dominuoja kalno archetipinis pavidalas, saulės laikrodis – kalendorius, mediniai drožinėti stulpai ir t. t.

3 pav. Žemaičių alka

Fig. 3. Žemaičiai shrine

Charakterizuojant tipinę pagonišką baltų šventvietę po atviru dangumi, pirmiausiai jos sudedamąja dalimi įvardintume kalną arba piliakalnį, kurio viršuje apeigoms paruošta vieta iš akmenų. Čia būdavo statomi aukurai ir

tam tikri kalendoriniai laiko žymėjimo objektai, pagal kuriuos tuometiniai žyniai nustatydavo tinkamą laiką ūkio darbams. Senovės gamtatiškiu suvokimu, kalno kaip tarpininko tarp žemės ir dangaus vaidmuo buvo esminis veiksnys, norint užmegzti ryšį su aukštesnėmis jėgomis. Taip pat nuo aukšto kalno būdavo patogu apžvelgti teritorijas, kurti gynybinius įtvirtinimus. Iš to galima daryti prielaidą, kad pagonybės laikotarpiu baltiškoji sakralinė erdvė taip ir neįgavo aiškesnio architektūrinio pavidalo. Galbūt tai daugiausia lėmė gamtinių išteklių ribotumas, juk šiose vietovėse nerasime kalkakmenio ar granito klotų, kurie naudoti statant šventoves Egipte arba vidurio Amerikoje. Tačiau net ir sąlygiškai primityvaus architektūrinio pavidalo objektuose tokie sakraliniai kompleksai tebetraukia dalį senosios religijos puoselėtojų ir gaivintojų bei galbūt veikia bendrą sakralumo sampratą šiandieninėje mūsų kultūroje.

Šių laikų krikščioniškosios lauko sakralinės erdvės Lietuvoje

Ne veltui yra sakoma, kad lietuviškoji krikščionybė stovi ant akmeninių pagonybės pamatų. Šis posakis turi prasmę ne tik istorinės chronologijos principu, bet ir simboline, kultūrine bei menine prasme. Nors sulig krikščionybės atėjimu Lietuvoje suklestėjo pasaulietiškoji architektūra, tačiau gajūs senieji papročiai ir krikščioniškoji sakralumo samprata darniai susiliejo į vientisą etnokultūrinį vienetą. Todėl nenuostabu, kad lietuviškoji krikščionybės raiška turi savitą charakterį, pasireiškiantį per tautodailę ir sakralinį paveldą. Krikščioniškajam sakralumo suvokimui didžiulę reikšmę turėjo (ir tebeturi) religinių simbolių įprasminimas. Jais daugiausia remiasi ir krikščioniškųjų šventyklų, ir šventviečių kūrimas. Apie simbolių reikšmę sakraliniame mene, jų asimiliaciją pagonybės ir krikščionybės sandūroje yra rašiusi J. K. Pačauskienė. Anot autorės, sakraliniai simboliai yra neatsiejami nuo kolektyvinės sąmonės vaizdinių, tai bendros praeities, kūrybinių pastangų rezultatas. Keičiantis religinei sistemai, paveldėti senieji simboliai niekur nedingsta, tik įgauna naujas ar papildomas prasmes. Simboliai yra daugiaprasmiai, o prasmės sklaida slypi jų egzistavimo kontekste (Pačauskienė 2008). Todėl natūralu, kad dalis pagoniškos lauko šventvietės tam tikru pavidalu adaptavosi į analogiškas krikščioniškas sakralines erdves. Kaip teigia minėtoji autorė, pirminis adaptacijos procesas vyksta įsisavinant erdves – ten, kur buvo senosios religijos kulto vieta, įrengiama naujos religijos kulto vieta, o senieji paminklai įtraukiami į naujos religijos kontekstą. Lietuvoje matome šio proceso analogiją, ant senųjų sakralinių

akmenų dedamos koplytėlės ar iškalami, įleidžiami metaliniai kryžiai, t. y. suteikiamas naujas vardas, kaip antai Laimos akmenys ar šiai deivei buvusios paskirtos liepos tapo Švč. Mergelės Marijos kulto objektais ir pan. Tačiau sakralinė funkcija lieka ta pati – būti tarpininku tarp Dievo ir žmogaus (Pačkauskienė 2008).

Nagrinėjant lauko šventviečių aktualumo klausimą, verta plačiau aptarti keletą reikšmingų šalies mastu pavyzdžių. Apie krikščioniškąsias lauko šventvietes yra rašęs anksčiau jau minėtas archeologas V. Vaitkevičius, kuris aprašė nemažai įvairių lauko koplytelių, stebuklingų šaltinių ir kitų smulkių sakralinių objektų. Taip pat panašias šventvietes savo knygoje teologiniu aspektu aprašo ir kun. J. Burkus, plačiai nušviečiantis stebuklingų religinių apreiškimų svarbą įvairių šventovių ir šventviečių atsiradimui.

Įstabiausia ir unikaliausia Lietuvos sakralinė erdvė po atviru dangumi yra Kryžių kalnas (4 pav.), esantis netoli Šiaulių. Šioje vietoje įprasminti du labai svarbūs sakraliniai archetipai: kalnas ir kryžiai. Apie medinių kryžių reikšmę ir Kryžių kalno atsiradimo istoriją rašė L. Šinkūnaitė. Kaip teigia autorė, Lietuva jau XIX a. vadinta šventąja žeme dėl originalių medinių kryžių nepaprasto gausumo. Mistiškas, slėpiningas jų grožis atskleidė lietuvio sielą, kurią tuos kryžius statyti skatino gilus, tvirtas tikėjimas. Sakyta: „Pasodinom kryžių“. Kryžiai dygo ir augo taip pat ir ant Jurgaičių (Domantu) piliakalnio prie Kulpės upelio. Šį piliakalnį už dvylikos kilometrų nuo Šiaulių šalia kelio ir geležinkelio į Rygą veikia imta vadinti Šventkalniu, Maldų ir Maldavimų kalnu, o pastaruoju metu – tik Kryžių kalnu. Iš XIX a. antros pusės rašytinių šaltinių žinoma, kad kalnas jau tada laikytas šventu (Šinkūnaitė 2000). E. Bartulis Kryžių kalne išvėlgė paraleles su bibliiniu Golgotos kalnu, pasak jo, Kryžių kalnas – Šiaulių krašto sakralinė vieta, kur tikėjimo apmąstymo ir meilės Viešpačiui erdvės itin plačios, kur akivaizdžiai išgyventa Lietuvos golgota, tautos nelaimės ir skausmas (Bartulis 2000).

Sovietinės okupacijos metais Kryžių kalnas tampa *locus non gratus*, nepageidaujama vieta (ten pat). Tai buvo viena iš religinės minties persekiojimo išraiškų.

Krikščionių religijoje kalno ir kryžiaus simboliai pirmiausiai asocijuojami su Kristaus nukryžiuavimu. Todėl natūralu, kad šie simboliai įprasminami siekiant perteikti konkrečią religinę mintį. Kaip rašė Šinkūnaitė, apsilankęs Kryžių kalne popiežius Jonas Paulius II teigė, kad „kryžius yra amžinojo Gyvenimo Dieve ženklas“. Todėl daugelis krikščionių nuolat atvyksta į Kryžių kalną tarsi į šventovę, čia meldžiamasi, paliekami atvežti kryžiai, rožiniai ir kt. Panašią tradiciją turi žydai, raudų sienoje

4 pav. Kryžių kalno fragmentas ir lauko koplyčia

Fig. 4. The Hill of Crosses and an outdoor chapel

palikdami raštelius su užrašytais maldavimais. Kryžių kalne neaptiktume jokios iš anksto numatytos ar sukurtos struktūros ar sistemos. Visa kryžių gausa apgaubia kalną savaime ir intuityviai, palikdama tik ankštus takelius praėjimui. Ši nesuskaičiuojama kryžių daugybė primena tarsi minią žmonių, o tiksliau, tų žmonių problemų ir rūpesčių gausą, todėl kiekvienas atvykęs į šią vietą gali pajusti bendrumą ne tik su Dievu, bet ir su kitų žmonių problemomis. Taip pat svarbu, kad atvežęs ir palikęs čia savo kryžių, žmogus tarsi nusiima dalį rūpesčių naštos ir palieka ją medinio kryžiaus pavidalu.

Greta Kryžių kalno popiežiaus vizito proga pastatyta atvira koplyčia (4 pav.), kurioje įvairiomis progomis laikomos šventosios mišios. Ši koplyčia ne tik funkciniu požiūriu papildo Kryžiaus kalno sakralinį kompleksą, bet ir dera su patamsėjusių medinių kryžių gausa. Tiek architektūrinės išraiškos, tiek ir masteliškumo atžvilgiu ši koplyčia nekonkuruoja su Kryžių kalnu. Tačiau pastaruoju metu vis dažniau girdimos viešos iniciatyvos šioje vietoje statyti bažnyčią, todėl trapus ir jautrus vizualinis santykis tarp šventyklos ir kalno gali būti negrįžtamai pažeistas.

Panašia į Kryžių kalną religinių simbolių koncentracija pasižymi ir Orvidų sodyba (5 pav.). Nors tai nėra religinių apeigų vieta, tačiau apie šią sodybą rašęs V. Petrušonis vadina ją šventykla po atviru dangumi. Sodybos kūrėjas ir puoselėtojas V. Orvidas čia sudėjo visą savo dievobaimingo gyvenimo filosofiją. Kaip ir daugelis Lietuvos šventų vietų, ši sodyba nuolat patirdavo sovietinės valdžios spaudimą dėl „nepatogios“ tematikos. Apie tai simboliškai byloja sodybos prieigose ant akmenų krūvos užrioglintas rusiškas tankas, nukreiptas į sodybos centrą. Sakralinės tematikos prisodrinta sodybos erdvių sistema kiekvienam lankytojui suteikia peno giliems gyvenimo ir būties apmąstymams. Gyvenimo kelio sim-

bolinė prasmė atsiskleidžia vos įžengus pro pagrindinį sodybos įėjimą, pasitinka ilgas tiesus takas su kairėje pusėje sukrautais įvairaus dydžio akmenimis ir prie jų tankiai apšodintais erškėčių krūmais. Akmenuoto kelio ir erškėčių motyvai yra galima aliuzija į biblinius Kristaus kančios vaizdinius, čia galime prisiminti ir nelengvą, ligomis iškamuoatą V. Orvido gyvenimą. Minėto tako pabaigoje, masyvioje iš rąstų suręstoje arkoje pakabintas didžiulis varpas, kuriuo kiekvienas praeivis gali paskambinti, šioje vietoje anksčiau buvo pagrindiniai sodybos vartai. Turbūt neatsitiktinai šį simbolinį elementą sutinkame akmenuoto kelio pabaigoje, juk krikščionių tradicijoje įprasta, kad žmogus anapilin palydimas bažnyčių varpų skambesiu. Žengiant tolyn šiuo pažinimo taku palaipsniui atsiveria visa Orvidų sodybos esybė, ištisa erdvinė sistema suformuota taip, kad įtaigiai perteiktų kiekvienos tokios erdvės idėją. Anot Petrušonio, Orvidų sodybos esmei išreikšti tinka „Chaosmoso“ sąvoka. Ji reiškia kuriantį Chaosą. Toks Chaosas fiksuoja ne rezultata, o procesą, tapsmą. Tai Chaosas, kuriantis harmoniją. Orvidų sodyba prisodrinta Pradžios archetipų. Joje būnant galima suvokti pasaulio, kartu ir žmogaus, kūrimo, tapimo eigą, ritmą (Petrušonis 2007). Čia randama sakraliniais simboliais iškalėtų akmenų, paminklinėse plokštėse įrėžtų maldų ir atgailos tekstų, aplink stūkso daugybė kryžių bei stogastulpių. Kai kur iškasta keletas kūrų, o tarp jų vingiuojantys takeliai veda į vis naujas pažinimo erdves. Akmeninės arba medinės skulptūros, kurios sukurta padedant įvairiems skulptoriams, vaizduoja dievybių, angelų, protėvių dvasių, mitologinių personažų simbolinius pavidalus. Pagrindinis sodybos akcentas – Lurdo grotas su Švč. Mergelės Marijos altoriumi netoli ūkinio pastato, sodybos šiaurės rytų dalyje. Šalia altoriaus – Mažasis amfiteatras su įvairaus ikonografinio tipo Švč. Mergelės Marijos skulptūromis (Petrušonis 2007). Anot kino režisieriaus J. Meko, Orvido sodyba, lyginant su tuo, kas skulptūros pasaulyje yra sukurta per paskutinius penkiasdešimt metų, yra vienas įdomiausių reiškinių (Renkauskas 2005). Papildant šią nuomonę, galima pridurti, kad tai ne tik unikalūs skulptūrinės raiškos pavyzdys, tačiau ir kaip sakralinės erdvės formavimo metodas yra inovatyvus bei originalus. Todėl neabejotinai šį kūrinių galima laikyti svarbia lauko sakralinės architektūros tradicijos apraiška.

Panašu, kad kuriant krikščionišką lauko sakralines erdves, dažniausiai kaupiami, gausinami simboliniai elementai. Taip pat svarbi yra ir kaupiamų simbolių dedikacijos reikšmė. Kryžių kalne žmonės sunėša kryželius, ant jų užrašo savo vardus, pageidavimus. V. Orvidas daugiausiai pats vienas sukūrė akmenų ir religinių simbolių

5 pav. Viliaus Orvido sodyba

Fig. 5. Vilius Orvidas homestead

6 pav. Angelų takas

Fig. 6. Angel path

misteriją, tempdamas į savo sodybą iš apylinkių akmenis, kopyltstulpius ir taip koncentruodamas šiuos elementus savo kuriamoje erdvėje. Panašiai elgiamasi ir neseniai pradėtoje formuoti lauko sakralinėje erdvėje netoli Trakų. Prie Būdos kaimo įkurtas Tūkstantmečio ženklų takas, dar kitaip vadinamas Angelų taku (6 pav.). Čia išraiškingo reljefo pievoje pastatyta 18 medinių angelų skulptūrų, išdrožtų pagal liaudies meno tradicijas. Kiekvieną iš angelų funduodavo skirtingos žmonių grupės, šeimos arba institucijos. Kiekvienam angelui suteikti prasminiai vardai: Meilės, Vilties, Tikėjimo, Dvasios stiprybės, Darnos, Sveikatos arba Dvasios pilnatvės, Gyvybės, Atgimimo, Sergėjimo nuo pikto, Mažutėlių globos, Taikos, Palaiminimo, Kūrybos, Gerosios žinios, Santarvės, Bičiulystės, Pasiuokojimo ir Atjautos angelai. Angelų tako kūrimo rėmėjai viliasi, kad šis takas taps sakraline vieta, kurią dažnai aplankys ne tik projekto dalyviai ir rėmėjai, bet ir daugybė žmonių, panorusių valandėlę kitą pabūti prie išraiškingų angelų skulptūrų, išdabintų archajiškais simboliais ir ženklais (Noreikienė 2009).

Naujų lauko sakralinių erdvių atsiradimas ir senųjų neblėstantis populiarumas sudaro prielaidas manyti, kad lauko sakralinių erdvių kūrimas ir panaudojimas yra aktualus šiandieninėje visuomenėje. Atsižvelgiant į Kryžių kalno pavyzdį ir įvertinant tai, jog ten ruošiamasi statyti bažnyčią, galima manyti, kad netolimoje ateityje išvysime skirtingų sakralinių objektų sintezės pavyzdžių.

Išvados

1. Pagonybės laikų šventvietės būdavo įkuriamos naudojant dažniausiai natūraliai susiformavusio kraštovaizdžio ypatumus. Todėl daugelis šventviečių įkurtos ant kalnų, palei upių ar upelių vingius. Žmogaus kūrybinis indėlis apsiribodavo iš pažiūros tik paviršiniu tokios erdvės pritaikymu kultui: pastatomi aukurai, akmenimis nužymimi dangaus kūnų stebėjimo orientyrai ir pan.

2. Senųjų pagoniškų šventviečių tradicija neatsiejama nuo universalių archetipų, kurie būdavo apipinami įvairiomis legendomis ir mitais, įprasminimo. Todėl daugelyje šventviečių kompleksų rastume kalno, akmens, vandens, šventų medžių bei ugnies simbolinių apraiškų.

3. Nors senosios pagoniškos šventvietės architektūriniai požiriai būdavo gana primityvios, tačiau kai kur galima daryti prielaidas apie tam tikrą funkcinių suskirstymą zonomis, jas dedikuojant kuriai nors dievybei. Tokios zonos dažniausiai būdavo atskiriamos akmenimis arba naudojant esamus gamtinius elementus (želdiniai, dauba, upelis ir pan.).

4. Krikščioniškos lauko sakralinės erdvės neatsiejamos nuo liaudies meno. Taikant medžio drožybos, kalvystės techniką kuriami kryžiai, koplytstulpiai, rūpintojėliai. Taip pat įvairiais pavidalais gali būti panaudoti ir akmenys.

5. Žinomiausios šalies krikščioniškos lauko šventvietės kuriamos ir vystomos kaupiant, gausinant, koncentruojant vienoje vietovėje simbolius, nepriklausomai nuo to, ar erdvę kuria vienas žmogus ar daug žmonių. Atsirandančios naujos tokio pobūdžio erdvės byloja apie tokio sakralinės erdvės kūrimo principo įsitvirtinimą tradicijoje.

6. Krikščioniškų simbolių kalboje esama ir pagoniškų motyvų, kaip ir daugelyje pasaulio religijų čia susipynę daug pirmąkart archetipų. Todėl kai kurie pagoniški simboliai asimiliavosi ir papildė vietinę krikščioniško meno tradiciją.

7. Krikščioniškos lauko sakralinės erdvės, priešingai nei pagoniškos, nėra skirtos apeigoms, jose kontempliacijos siekiama per simbolių kalbą, iškeliant vaizdinius ir metaforas. Tokios vietos yra skirtos vidiniam susikaupimui ir būties klausimų apmąstymams.

Literatūra

- Armaitienė, A. 2004. *Kultūrinio turizmo Lietuvos pajūryje vystymas integruojantis į Europos gintaro kelią* [interaktyvus] [žiūrėta 2010 m. sausio 3 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.pgm.lt/Istorija/Lietuvios_gintaro_kelias.htm#%C5%BDemai%C4%8Di%C5%B3%20alka>
- Bartulis, E. 2000. *Kryžių kalnas*. Šiauliai. ISBN 9955-9344-0-9.
- Baškys, V. 2004. Tverų archeomitoliginis kraštovaizdis, *Šiaurės Atėnai* [interaktyvus] [žiūrėta 2010 m. sausio 2 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.culture.lt/satenai/?leid_id=695&kas=straipsnis&st_id=2549>
- Jušys, K. 2008. *Rasos šventė Ožnugario kaime* [interaktyvus] [žiūrėta 2010 m. sausio 3 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.etnokultura.lt/index.php?option=com_content&task=view&id=47&Itemid=28>
- Kitkauskas, N. 1989. *Vilniaus pilys*. Vilnius: Mokslas. ISBN 5-420-00172-1.
- Kitkauskas, N. 1994. *Vilniaus arkikatedros požemiai*. Vilnius: Kultūra. ISBN 9986-435-00-5.
- Noreikienė, G. 2009. *Angelų reikia visiems: mažiems ir dideliems* [interaktyvus] [žiūrėta 2010 m. sausio 4 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.galve.lt/lt/numeriai/20090911/Kultura/angeliukas>>
- Pačauskienė, J. K. 2008. *Sakralus menas: tarp kanono ir interpretacijos* [interaktyvus] [žiūrėta 2010 m. sausio 3 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.lkdte.lt/_download/kulak2008/kulak8.5/33.pdf>.
- Petrušonis, V. 2007. Apie šventyklą po atviru dangumi, *Archiforma* 3: 54–56. ISSN 1392-4710, ISBN 1392-4710.
- Renkauskas, R. 2005. *Ateitis: V. V. Landsbergio spektaklio premjera* [interaktyvus] [žiūrėta 2010 m. sausio 4 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.mail-archive.com/ateitis@konferencijos.lt/msg04303.html>>.
- Šinkūnaitė, L. 2000. *Kryžių kalnas*. Šiauliai. ISBN 9955-9344-0-9.
- Vaitkevičius, V. 1998. *Senosios Lietuvos šventvietės. Žemaitija*. Vilnius: „Diemedžio“ leidykla. ISBN 9986-23-037-3.
- Vaitkevičius, V. 2008. Senosios Lietuvos šventvietės, arba gyva nutrūkusi tradicija, *Kultūros paveldas* [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. gruodžio 19 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.ziemgala.lt/saugykla/pdf/8_vaitkevicius.pdf>.

TRADITIONAL AND NEW TENDENCIES TO OUTDOOR SACRAL SPACES IN LITHUANIA

L. Krūgelis

Abstract

The article describes some features and traditions of outdoor sacral spaces in Lithuania, includes a historical analysis and various features of different historical periods and explains the new tendencies and possibilities of future development in contemporary Lithuania. By analysing the phenomenon of outdoor sacral spaces, some archaeological and historical data is used to identify the principles of creating such sacral space.

Keywords: sacral space, crosses, symbols, religion, outdoor architecture.